

بازیم قنار پیرزاده

نوروزی
۱۳۴۵
۱۳۴۵

دانشگاه ملی ایران
دانشکده اقتصادی و علوم سیاسی

تحقیق پیرامون صادرات ایران وامکانات توسعه آن به شیخ نشین ها
وامارات خلیج فارس

پایان نامه حقوق لیسانس

پاراهنمائی آقای دکتر احمد صابونچی

تهیه کننده: محمد حسین رضا

دیماه ۱۳۵۲

شماره صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
	فصل اول
۵	۱- بازرگانی بین الملل
۵	الف- اثر بازرگانی خارجی بر تولید کننده ، مصرف کننده و ایجاد تخصص و تقسیم کار
۱۱	ب- اثر بازرگانی بر ترازیرد اخیها
۱۵	ج- اثر بازرگانی خارجی بر درآمد ، ضریب انزایش
۲۰	۲- وضع صادرات ایران
۲۰	الف- وضع صادرات ایران از حدود انقلاب مشروطیت تا جنگ جهانی اول
۲۴	ب- وضع صادرات ایران از زمان جنگ جهانی اول تا قبل از انحصار تجارت خارجی
۲۶	ج- وضع صادرات ایران از تاریخ اجرای انحصار تجارت خارجی تا جنگ دوم جهانی
۳۰	د- وضع صادرات ایران از تاریخ اشغال در جنگ دوم جهانی تا ملی شدن صنعت نفت
۳۴	ه- وضع صادرات ایران از تاریخ ملی شدن صنعت نفت تا سال ۱۳۴۰
۴۰	و- وضع صادرات و واردات ایران در دهه اخیر (۱۳۴۱-۱۳۵۱)
۴۸	۳- ترکیب کالاهای عمده صادراتی ایران در حال حاضر
۴۸	الف- کالاهای کشاورزی
۵۱	ب- فرش و صنایع دستی
۵۲	ج- کالاهای معدنی

- ۵۳ - کالاهای دامی (پشم ، پوست ، روده)
- ۵۳ - کالاهای صنعتی
- ۵۸ - بررسی و مقایسه کلی وضع صنایع ایران در سال ۱۳۴۱ و ۱۳۵۱
(سرمایه گذاری ، تولید ، اشتغال)
- ۶۱ - جدول آماری صادرات و واردات
- ۶۷ - جدول مقدار صادرات و واردات و ارزش آنها و تفاوت ارزش صادرات و واردات از سال ۱۳۴۰ تا ۱۳۵۰ (بدون مواد نفتی)
- ۶۸ - جدول مقایسه ارزش صادرات مواد نفتی و مواد غیرنفتی و نسبت آنها به کل صادرات از سال ۱۳۴۰ تا ۱۳۵۱
- ۶۹ - جدول مقایسه مقدار صادرات مواد نفتی و مواد غیرنفتی و نسبت آنها به کل صادرات از سال ۱۳۴۰ تا ۱۳۵۱
- ۷۰ - جدول مقدار ارزش صادرات مواد نفتی از سال ۱۳۴۰ تا ۱۳۵۱
- ۷۱ - جدول ارزش کالاهای سنتی و صنعتی طی سالهای ۱۳۴۷ تا ۱۳۵۰
- ۷۲ - جدول ترکیب کالاهای صادراتی (بدون نفت گاز) بر اساس نسوع مصرف طی سالهای ۱۳۴۷ تا ۱۳۵۰
- ۷۳ - جدول توزیع جغرافیایی صادرات (بدون مواد نفتی) بر حسب کشورهای مختلف طی سالهای ۱۳۴۷ تا ۱۳۵۰
- ۷۴ - جدول صادرات به کشورهای سوسیالیست طرف قرارداد پایا پایا (بدون مواد نفتی) طی سالهای ۱۳۴۷ تا ۱۳۵۰
- ۷۵ - جدول صادرات به کشورهای عضو بازار مشترک (بدون مواد نفتی) طی سالهای ۱۳۴۷ تا ۱۳۵۰
- ۷۶ - جدول میزان صادرات پاکستان به کشورهای عضو منطقه اکانه (بدون مواد نفتی) طی سالهای ۱۳۴۷ تا ۱۳۵۰
- ۷۷ - جدول ارزش میزان واردات طی سالهای ۱۳۴۷ تا ۱۳۵۰
- ۷۹ - جدول ترکیب کالاهای وارداتی طی سالهای ۱۳۴۷ تا ۱۳۵۰

- ۸۰ - جدول توزیع جغرافیائی واردات برحسب کشورهای مختلف طی
سالهای ۱۳۴۷ تا ۱۳۵۰
- ۸۱ - جدول واردات از کشورهای سوسیالیست طرف قرارداد پایایی
طی سالهای ۱۳۴۷ تا ۱۳۵۰
- ۸۲ - جدول واردات از کشورهای عضو بازار مشترک طی سالهای ۱۳۴۷
تا ۱۳۵۰
- ۸۳ - جدول واردات از کشورهای عضو منطقه اکافه طی سالهای ۱۳۴۷
تا ۱۳۵۰

فصل دوم

- ۸۴ - ۱- بررسی امکانات توسعه صادرات ایران به کشورهای امارات خلیج فارس
- ۸۵ الف- وضع جغرافیائی و اهمیت خلیج فارس
- ۸۶ ب- شیخ نشین های خلیج فارس
- ۸۹ ۱- ام القوین
- ۹۰ ۲- دوی
- ۹۵ ۳- رأس الخیمه
- ۹۷ ۴- شارجه
- ۹۹ ۵- عجمان
- ۱۰۱ ۶- فجیره
- ۱۰۴ ۷- بحرین
- ۱۰۵ - وضع اشتغال و تولید ناخالص داخلی و درآمد سرانه
- ۱۰۶ - پول و بانکداری
- ۱۰۸ - بودجه (درآمد و اقلام اصلی هزینه)
- ۱۱۱ - حمل و نقل و ارتباطات (زمین، آبی، هوایی)
- ۱۱۴ - تجارت خارجی بحرین (ترازیم، صادرات، واردات)
- ۱۲۰ - مقررات و سیاستهای وارداتی بحرین
- ۱۲۳ - بازرگانی ایران و بحرین

۱۵۳	— بازارو بازاریایی در بحرین
۱۵۶	۸- قطر
۱۵۸	— تولید ناخالص ملی، درآمد سرانه، پول و بانکداری در قطر
۱۵۹	— اوضاع اقتصادی قطر (صنعت، کشاورزی، ماهیگیری)
۱۶۱	— حمل و نقل و ارتباطات (زمینی، آبی، هوایی)
۱۶۲	— برنامه های عمرانی
۱۶۳	— بازرگانی خارجی قطر
۱۶۴	— کشورهای مهم صادرکننده به قطر
۱۶۸	— مقررات و سیاست های وارداتی قطر
۱۶۹	— بازارو بازاریایی در قطر
۱۷۲	۹- ابوظهبی
۱۷۳	— وضع اقتصادی ابوظهبی (درآمد سرانه، پول و بانکداری)
۱۷۴	— منابع درآمد ابوظهبی
۱۷۵	— حمل و نقل (زمینی، دریایی، هوایی)
۱۷۶	— بازرگانی خارجی ابوظهبی
۱۸۵	— مقررات و سیاستهای وارداتی ابوظهبی
۱۸۶	— بازارو بازاریایی در ابوظهبی
۱۸۹	۱۰- کویت
۱۹۰	— وضع اقتصادی کویت (درآمد سرانه، پول و بانکداری)
۱۹۱	— حمل و نقل و ارتباطات
۱۹۳	— کشاورزی
۱۹۴	— صنعت
۱۹۷	— بازرگانی خارجی
۲۰۱	— توزیع جغرافیایی واردات کویت
۲۰۴	— مقررات و سیاستهای وارداتی کویت
۲۰۶	— معاهدات بازرگانی ایران و کویت

- ۲۱۰ - موانع صادرات ایران به شیخ نشین ها و امارات خلیج فارس
- ۲۱۱ - مشکل حمل و نقل
- ۲۱۳ - ضعف بازاریابی
- ۲۱۵ - موانع توسعه صادرات کشاورزی و دامی
- ۲۱۶ - موانع صادرات محصولات صنعتی
- ۲۱۷ - حمایت دولت و مشکلات اداری
- ۲۱۹ - معاملات مرزی

۳- راههای بهبود و توسعه صادرات ایران به شیخ نشین ها و امارات خلیج فارس ۲۲۰
الف- اقدامات کوتاه مدت

- ۲۲۰ - بهبود کیفیت کالاهای صادراتی موجود
- ۲۲۳ - طبقه بندی و دسته بندی و نظافت کالاهای صادراتی
- ۲۲۵ - تا ۳۰ سپتامبر نمایشگاههای دائمی و موقت
- ۲۲۶ - بازاریابی
- ۲۲۷ - آشنا کردن صادرکنندگان با مقررات مرسوم و متداول بانکی و تجاری بین المللی
- ۲۲۷ - تا ۳۰ سپتامبر توسعه انبارهای عمومی
- ۲۲۷ - اقدامات حمایتی دولت
- ۲۲۷ - الف- اعطای جایزه برای صادرات و تشویق آن
- ۲۲۹ - ب- معافتهای مالیاتی
- ۲۲۹ - ب- اقدامات بلند مدت

پیشگفتار

صادرات عبارت است از تولیداتی که برای فروش بیازارهای خارج از کشور عرضه میشود و وسیله تهیه ارز برای کشور و تامین احتیاجات خارجی مملکت میباشد ولی اثر مهمتر آن رونق تجارت و داد و ستد و ایجاد کار و سرمایه گذاری در داخل کشور می باشد. باین ترتیب که دستگاههای تولید کنند ه بعلمت وجود صادرات توسعه پیدا میکنند و میزان تولید کشور بالا میرود و برای مردم کاربرد میشود. همچنین فروش محصولات بخارج موجب تسهیل و تامل مین واردات میشود زیرا وقتی که ازبابت فروش تولیدات کشور بخارج ارز بیشتری بدست آید طبیعتاً آن ارز صرف واردات بیشتری میگردد بنابراین صادرات از جمله عوامل مهم توسعه اقتصادی کشور بشمار میرود و لذا یکی از بهترین انگیزه ها و تدابیر این میتواند باشد که تولیدات داخلی بوسیله تشویق صادرات زیاد شود. البته بعضی از کشورها کمتر بیازار خارج نیاز دارند و بیشتر مواد مورد احتیاج خود را در داخل تهیه میکنند و بیشتر تولیدات آنها در داخل بمصرف میرسد مثل امریکاکه صادرات آن اندکی بیش از ۵ درصد کل تولیدات داخلی آن است. توسعه صادرات از آن جهت که موجب تولید بمقیاس وسیع میگردد تنه اراه موثر برای پائین نگاه داشتن قیمت تمام شده کالاها بخصوص کالا های صنعتی است و با عا ث میشود که مصرف کنندگان داخلی نیز احتیاجات خود را به قیمت ارزان تر بدست آورند و در عین حال وسیله موثری است که صاحبان صنایع کشور را بر ميانگیزد که با توجه

برقابت های شدید ی که در بازارهای جهانی حکمفرماست پیوسته در صد د به بهبود کیفیت کالا های خود باشند . بدیهی است که توسعه صادرات بطور آزاد و بی حقی نوع تبهاتری آن وسیله موثری برای تحصیل ارز خارجی مورد نیاز جهت تأمین احتیاجات وارداتی کشور است بنابراین با توجه به مطالب گفته شده در بالا بررسی صادرات و امکانات توسعه آن بکشورهای مختلف و از جمله به شیخ نشین های — خلیج فارس بی فایده نخواهد بود . در این مورد بازار کشورهای و شیخ نشین های جنوب بعلت درآمد های کلان حاصل از نفت دارای امکانات وسیعی در زمینه واردات میباشد و در صورتی که شرایط لازم برای صدور کالا های ایرانی فراهم گردد میتواند وسیله خوبی برای جذب تولیدات کشور باشد .

اهمیت شیخ نشین های خلیج فارس و بحر عمان بخصوص بعلت نزدیکی و امکان استفاده از خلیج فارس بعنوان وسیله ارتباطی با توجه به این موضوع که هزینه حمل و نقل نقش مهمی در امر بازرگانی خارجی بعهده دارد حائز اهمیت میباشد . اغلب شیخ نشین های خلیج فارس بعلت فقدان آب و وجود اراضی شور و زار آمادگی برای کشاورزی ندارند و از این رو ناگزیرند اکثر نیازمندیهای خود را از بیرون حیث از خارج وارد نمایند . با درآمد نفتی سرشاری که بعضی از این شیخ نشین ها مانند کویت، قطر، ابوظبی و ..... دارا هستند بویژه با خصوصیات ساکنین

آنها که بخود نمائی وولخرجی توجه دارند بازار محصولات گوناگون اعم از کالاهای ضروری و تجلی در آن رواج دارد • در شیخ نشین های دیگر مانند دوی ، شارجه فجیره ، راس الخیمه ، وامیر نشین مقط کم و بیش آثار دگرگونی اجتماعی و اقتصادی سریع مشاهده میشود • این تغییر از نظام کهنه به نظام تازه نیاز فراوان به تخصص و تکنیک و کالاهای سرمایه ای و کالاهای مصرفی اعم از صنعتی و کشاورزی دارد • مسأله اساسی در توسعه صادرات ایران باین کشورها این است که باید اقدام بتولید کالاهای مصنوع تازه و بهبود نوع کالاهای موجود نمود • باید کوشید که این فکر که "بازار قدیم را با همان کالاهای قدیم حفظ کرد" از ذهن بازرگانان و مسئولین امر خارج شود • البته مقصود از تهیه کالاهای جدید این نیست که از توسعه کالاهای صادراتی موجود صرف نظر کنیم بلکه مقصود آن است که با توجه به نیازمندیهای کنونی کالاهائی که دنیا پسند و مورد تقاضا میباشد بطرز صحیح تولید و صادر نمود •

در چند سال اخیر تا حدودی توجه بامر توسعه صادرات به شیخ نشین ها و دیگر کشورهای همسایه معطوف شده است ولی با وجود اقدامات انجام شده میزان صادرات باین مناطق چندان افزایش چشمگیر نداشته است • البته ذکر این نکته در اینجا لازم است که میان صادرات واقعی که باین مناطق صورت

میگیرد و آماری که از طرف مقامات رسمی منتشر میشود اختلافات زیادی وجود دارد زیرا قسمتی از صادرات باین مناطق از طریق قاچاق انجام میپذیرد و قسمتی نیز در اظهار نامه های گمرکی کمتر از مقدار حقیقی نشان داده میشود. در هر حال ارقام حاکی است که درآمد نفت شیخ نشین های جنوب سالیانه بیش از یک میلیارد و نیم دلار میباشد. در صورتی که صادرات باین مناطق در حدود بیست و پنج میلیون دلار است و ملا حظہ میشود که این مقدار صادرات در مقابل درآمد بالا چقدر ناچیز است. حال آنکه بابت کالاهای صادراتی و رعایت اصول مارکتینگ و توجه به سلیقه و نیازمندیهای بازار و یائین آوردن هزینه ها و در نتیجه قیمتهای فروش و تهیه سرویس های مجهز حمل و نقل امکان توسعه بخشیدن صدور کالاهای ایرانی باین قسمت بسیار است.

۱- بازرگانی بین المللی

الف- اثر بازرگانی خارجی بر تولید کننده ، مصرف کننده و ایجاد تخصص و تقسیم کار

امروزه در جهان کشوری وجود ندارد که مردم آن در سیستم اقتصادی بسته زندگی کنند و اقتصاد آن کشور با اقتصاد سایر کشورها کم و بیش مرتبط نباشد چه صنعت و تجارت و تکنولوژی و سطح درآمد و سطح زندگی و سایر امور اقتصادی اثرات يك ملت از طریق شبکه پیچیده ای از مبادلات کالاها و خدمات و روابط مالی و پولی با اقتصاد ملل دیگر پیوسته است . در صورتیکه مبادلات بین المللی کالا و خدمات مبتنی بر روش منطقی و صحیحی باشد هر کشوری که در مبادلات مزبور شرکت داشته باشد میتواند با استفاده از مزایای تقسیم کار و تخصص بین المللی شرایط مناسبی برای پیشرفت اقتصادی ملی خود ایجاد و سطح درآمد ملت خود را افزایش دهد . بطور کلی مبادلات بازرگانی بین المللی متضمن محاسن بسیاری برای طبقات مختلف يك جامعه از قبیل مصرف کننده و تولید کننده و بطور کلی کسانی که بکارهای صادرات یا واردات اشتغال دارند میباشد . بعنوان مثال ادامه کار بسیاری از تولید کنندگان بستگی به ورود ماشین آلات و لوازم یدکی و یا مواد اولیه لازم برای کار آنها از کشورهای دیگر دارد و باینکه تولید کنندگان داخلی با صدور کالا به خارج از کشور قادر میشوند محصولات خود را بنحو سود بخش در کشورهای دیگر بفروش رسانند و بدین وسیله بر حجم تولید و سود خود بیافزایند و همچنین غالباً افزایش حجم تولید موجب میشود که قیمت تمام شده کالاها تنزل یابد . یکی دیگر

از نتایج مبادلات کالا بین کشورها این می باشد که عرضه و تقاضا و قیمت کالاها در شرائط عادی تغییرات ونوسانات زیاد پیدا نمیکند . مثلا " هرگاه عرضه مواد اولیه مورد نیاز کارخانجات بحملی در داخل کشور کم گردد ورود مواد مزبور از کشورهای دیگر نخواهد گذاشت که قیمت آنها زیاد ترقی کند . از نقطه نظر مصرف کننده کلیه افراد ملت بعنوان مصرف کننده از مبادلات بین المللی استفاده مینمایند و در پرتو بازرگانی خارجی کالا های متنوع وارزان در اختیار آنان قرار میگیرد زیرا کالا های خارجی وقتی وارد يك کشور میشود که از کالا های مشابه داخلی ارزانتر و یا مرغوبتر بوده و یا اینکه اصلا " مشابه آن در داخله تولید نگردد . بطور کلی فایده مبادلات بین المللی برای مصرف کننده بیشتر و با اهمیت تر از دیگران است زیرا منظور نهائی از فعالیتهای اقتصادی و تولیدی مصرف میباشد لذا اقتصاد یون معمولا " منافع ملی را در درجه اول با منافع مصرف کننده منطبق دانسته و ترقی سطح درآمد ملی را يك هدف اساسی برای فعالیت های اقتصادی کشور فرض مینمایند . بنظر آنها هر سیاست و روش اقتصادی که در حال حاضر و یا در آینده موجب فراوانی عرضه کالا های مصرفی وارزانی قیمت آنها گردد بعنوان سیاستی که در جهت منافع ملی اتخاذ گردید . است تلقی میشود .

در نتیجه بازرگانی بین المللی نه تنها طبقات جامعه بلکه کلیه کشورها

نیز سود میبرند و ملت آن تخصص کشورهای در تولید کالاها و خدمات میباشد چه
 تخصص بین المللی باعث میشود که هر کشور در تولید آن دسته از کالا و خدمات
 تخصص بیاید که تولید آنها با شرایط مربوط به منابع طبیعی و سرمایه و نیروی کار
 و تجربه و معلومات فنی آن کشور مناسب تر است و در نتیجه از منابع تولیدی کلیه
 کشورها حداکثر استفاده به عمل آمده و حجم کلیه کالاها در جهان افزایش یافته
 و قیمت تمام شده آنها ارزانتر خواهد گردید •

در حال حاضر با گذشت زمان وضع اقتصادی عموم کشورهای جهان در اثر
 مبادلات بین المللی و تخصص آنها در تولید کالا و خدمات بخصوص، شکل خاص
 بخود گرفته است مثلاً " برای کشور انگلستان و ژاپن تا * مین خوراک و پوشاک
 اهالی بدون وارد کردن کالا های ضروری از سایر کشورها غیر ممکن است و برای دو
 کشور مزبور نتیجه اتخاذ سیاست سیستم اقتصادی بسته و منزوی بدون ورود در
 عرضه مبادلات بین المللی، گرسنگی و فقر و تنزل شدید سطح زندگی افراد را در
 بر خواهد داشت • بنابراین لازمه ادامه حیات اقتصادی برای کشورهای مزبور
 و نگهداشتن سطح زندگی کنونی خود و نیز ترقی بخشیدن بدان تهیه و صدق
 مصنوعات صنعتی داخلی که تهیه آن احتیاج بزمن زیاد ندارد و مبادله آن
 با مواد اولیه و مواد غذایی با کشورهای دیگر که دارای اراضی حاصلخیز وسیع
 و منابع غنی متنوع میباشد است •

د وکشور انگلستان و ژاپن دو نمونه بارز از جمله کشورهایی میباشند که حد اکثر احتیاج و وابستگی را بمبادلات بین المللی دارند . ولی کشورهایی نیز که دارای خاک حاصلخیز با وسعت زیاد و منابع طبیعی و تولیدی غنی میباشند و قادر رند لوازم اولیه زندگی ساکنین کشورهای خود را در داخل تهیه کنند هرگاه روابط بازرگانی خود را با سایر کشورها قطع سازند بالا جبار سطح زندگی مردم آنها پائین خواهد آمد . مثلاً " ایالات متحده امریکا و اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی که دارای منابع وسیع کشاورزی و معدنی میباشند و در حال حاضر از جمله کشورهای بزرگ کشاورزی و صنعتی جهان بشمار میروند و در مقام مقایسه با سایر کشورها نیازمندیهای آنها بمبادلات بین المللی کمتر است اگر روابط بازرگانی خود را با سایر کشورها قطع کنند زبان سنگین باقتصاد آنها وارد خواهد آمد و سطح زندگی مردم کشورهای مزبور تنزل خواهد کرد و مقدار زیادی از مواد مصرفی در این کشورها کمیاب خواهد شد و مصرف آن جنبه لوکس پیدا خواهد کرد و برعکس عرضه بعضی محصولات کشاورزی بقدری در کشور مزبور زیاد خواهد گردید که قیمت آنها تنزل فاحش خواهد نمود و کشاورزان متحمل خسارت فراوان خواهند شد بحالا وه کارخانجات کشورهای فوق الذکر نیز در صورت قطع وروابط بعضی مواد اولیه ممکن است با مشکلات فراوان روبرو گردند بدلیل اینکه صنایع کشور به پاره ای از مواد اولیه ضروری که در داخل تهیه نمیشود دسترسی

پیدا نخواهد کرد و در نتیجه محصولات آنها گرانتر و نامرغوبتر خواهد شد .
 مبادلات بازرگانی بین کشورهای مختلف با مبادله کالاها و خدمات بین
 نواحی مختلف یک کشور اختلاف اساسی ندارد زیرا نفع نقاط مختلف یک کشور
 ویا کشورهای مختلف جهان در این میباشد که هر یک از نواحی ویا کشورهای مزبور
 در تولید کالاها و خدمات مناسب با شرایط محلی خود بطور جزئی یا کلی تخصص
 بیابند ویا تولید اضافه بر مصرف کالاها و خدمات مزبور و مبادله ناحیه ای
 بین المللی نیازمند بهای کلیه کسائی را که هر یک بنحو مستقیم یا غیر مستقیم در
 مبادلات مزبور شرکت دارند تا مین نمایسد . بدیهی است که ایجاد تخصص
 و تقسیم کار در داخل کشور و در نتیجه تولید کالا های بخصوص در نقاط مشخصی
 در نتیجه وضع طبیعی و اقلیمی توزیع منابع تولید از قبیل معادن ، آب ،
 نیروی کار و ..... در طی سالها ایجاد میگردد .

بطور کلی اقتصاد بدون مبادلات بین المللی نتیجه اش تنزل درآمد عمومی
 خواهد بود و فقط موسساتی که محصولات آنها با کالا های وارداتی رقابت مینماید
 سود سرشار خواهند برد البته دلائل زیادی هم بر علیه مبادلات بین المللی